

## DE ROOFMOORD OP DE WEDUWE SWEERS, 24 MEI 1823

### Inleiding

Op maandag 2 juni 1823 verscheen het volgende verontrustende bericht in de *Utrechtsche Courant* :

"Ijsselstein den 30. Mei. Zaterdag laatstleden [24 mei, TF.] is alhier de volgende afgrijselijke moord gepleegd: zeker weduwe Zweeres, oud omtrent 70 jaren, winkelierster, wonende in de Achterstraat, bevond zich des morgens aan hare deur, juist toen er een persoon werd opgebragt, welke gearresteerd was op het oogenblik dat hij iemand buiten de stad had willen afzetten. Hare ontsteltenis hierover aan een harer bureu te kennen gegeven hebbende, was zij in huis gegaan. Na verloop van eenigen tijd werden de bureu ongerust over haar, temeer dewijl de deur gesloten bleef, en zij niet weder tevoorschijn kwam. Men klopte tevergeefs aan de deur, en besloot eindelijk op eene of andere wijze te huis te komen. De logementhouder Smit klom tot dat einde door een zijraam, wordende door een tweede persoon gevolgd, doch kreeg ook in huis geen antwoord op zijn herhaald geroep. Men bespeurde in eene kamer het kabinet omver geworpen, en verder gaande, een manspersoon aan de voordeur, gereed er uit te sluipen. Smit, iets kwaad vermoedende, greep hem en herkende hem voor zeker Van Eijk, een jongeling uit deze stad. De vensters opengemaakt hebbende, vond men het lijk van de 70 jarige vrouw onder het kabinet leggen, hebbende een gat op het hoofd, kneuzinge op de borst en verwonding aan de hals, waaruit dadelijk werd vermoed dat deze vrouw op een allesints moorddadige wijze om het leven was gebragt en het kabinet op haar was geworpen, om te doen gelooven dat het omvallen van hetzelfde de oorzaak van haren dood was geweest. In de eerste verhooren van Van Eijk gaf hij zulks ook voor, en ontkende den moord; spoedig echter, en wel des maandags [=26 mei, TF.] werd zijn gruwelstuk reeds door hem beleden [=bekend]. Men vernam nu dat hij opzettelijk, en wel op het midden van den dag, derwaarts was gegaan, met het voornemen deze vrouw van het leven te berooven en daarna te bestelen; dat hij haar met een streng saijet had geworgd, met een stok op het hoofd geslagen, vervolgens op het hart getrapt en daarna het kabinet op haar geworpen had. Hij was daarop overvallen en gegrepen alvorens hij zich met den vlugt had kunnen redden. Het is voornamelijk aan voormelden logementhouder J.C. Smit dat men de dadelijke arrestering van den moordenaar heeft te danken, welke Smit zich nog op den zelfden morgen verdienstelijk had gemaakt door met niet minder moedbetooning een persoon te vatten, welke iemand op den publieken weg, tusschen hier en Vreeswijk, nabij de daar zijnde griendlanden, met bedreiging van moord, had afgezet."

Het gebeurde kreeg landelijke bekendheid. Zo werd het verslag in de exacte bewoordingen begin juni herdrukt in de Nederlandsche Staatscourant, de Arnhemsche Courant, de Alkmaarsche Courant en de Middelburgsche Courant. Het krantenbericht is in die maand juni ook verbatim gedrukt in het roddelblaadje: "Vier-en.twintigste zamenspraak tusschen Willem Voorzigtig, Klaas Bemoeial, en Steven Regt Door Zee, etc." Dordrecht: H. Volkersz. Verspreid in het Rotterdamse.

De anonieme verslaggever van de *Utrechtsche Courant* had zijn werk goed gedaan. Hij had met de bureu en de politie gesproken..

De roofmoord prikkelde mijn nieuwsgierigheid: wie was de dader? Kwam hij uit Ijsselstein? Wat was de achtergrond van het slachtoffer? Hoe beïnvloedde de roofmoord de sociale omgang in Ijsselstein? De laatste moord dateerde van 1787 en zal zeker nog in het geheugen van de oudere Ijsselsteiners aanwezig zijn geweest. De moordenaar toen, Jan Schuurman, was .hospes van herberg De Klok. Hij wist zich te redden met de vlucht, maar werd bij verstek ter dood

veroordeeld, omgezet in levenslange verbanning, in september 1787.

Het toeval wil dat ik juist dit jaar twee nieuwe bronnen heb ontdekt die licht over de zaak Van Eijk laten schijnen, te weten een volledige bekentenis van Dirk in een pamflet, en een ballade met korte inleiding, waarschijnlijk losjes gebaseerd op de bekentenis. Aan de hand daarvan heb ik het nodige weten te achterhalen in de primaire bronnen, maar op belangrijke vragen is nog geen antwoord mogelijk.

Over het ongetwijfeld akelige lot van de dader Dirk van Eijk had ik, na lezing van het krantenbericht, jaren geleden, niets definitiefs weten te achterhalen. In eerste instantie dacht ik dat de doodstraf niet voltrokken was en dat Dirk misschien zelfmoord in zijn cel had gepleegd. De overlijdensakte (register Ijsselstein, 1823, nr. 63) wees op overlijden in Utrecht, maar werd opgemaakt te Ijsselstein:

“In het jaar 1823, den 19 december, is door ons Burgemeester als ambtenaar van den Burgerlijken stand der gemeente van Ijsselstein Provincie Utrecht ontvangen een missive van de griffier bij de rechtbank van eerste aanleg zitting houdende te Utrecht inhoudende dat op den negentienden dag der maand December dezes jaars, des middags ten twaalf uren, is overleden Dirk van Eijk, oud 21 jaren, van beroep hoepelmaker, geboren te Ijsselstein gewoond hebbende aldaar, zoon van Jan van Eijk en van Maria van Gorkum.

Tot staving van gemelde verklaring is door ons Burgemeester voornoemd, hierbij overgelegd de bij ons ontfange missive, [w.g.] H. Hooft Graafland.”

De “missive” van de rechtbank was echter nergens bijgevoegd.

De roofmoord was vanwege de ernst geen zaak voor het kantonale vredegerecht van Ijsselstein. In eerste instantie zal die gediend hebben voor de rechtbank van eerste aanleg, arrondissement Utrecht, daarna voor het Hof van Assisen (ressort Noord-Holland en Utrecht, is het voormalige Bataafse departement van de Zuiderzee), dat vonnis wees ingevolgde de strenge code penal van 1810..Het Hof, onder leiding van vijf rechters, kwam zowel in Amsterdam als in Utrecht bijeen. De zaak Van Eijk heeft misschien na het vonnis gediend bij het Hof van Cassatie, als we mogen afgaan op de vage aantekening bij het vonnis “Deze heeft zich voorzien in cassatie.” Dat Hof ging voornamelijk na of de juiste procedures waren gevolgd, maar veranderde niets aan de rechterlijke uitspraak.

Het genoemde pamflet eindigt met Dirk in de gevangenis te Amsterdam, in eenzame opsluiting, berustend in zijn lot. Dirk zat in totaal zeven maanden in de gevangenis tot zijn executie. Dat was geen uitzonderlijk lange tijd. Ter vergelijking dient een ander moord dat jaar op het Brabantse platteland. Zekere veelpleger Thomas Peters, bijgenaamd de Kiewiet, pleegde de moord op 4 maart 1823, werd gevangen gezet en pas op 14 oktober d.a.v. door het Hof van Assisen in Arnhem tot de strop veroordeeld. Op zaterdag 31 januari 1824 werd het vonnis pas voltrokken, om klokslag 12 uur (dat is zeven weken voor de ophanging van ene C.G. Donner in dezelfde stad, wegens het vermoorden van een jonge vrouw op 8 oktober '23)..

Uitsluitsel kwam pas na zorgvuldig onderzoek mijnerzijds. Na de dood van Dirk moest van overheidswege een memorie van successie worden opgemaakt in de woonplaats van de overledene. Deze werd opgestuurd naar het kantoor in Montfoort. Uit de “Staat van sterfgevallen” over die maand, opgemaakt op 6 januari 1824, blijkt dat Dirk werd aangegeven als “geexecuteerde” ! Hij liet niets van waarde na; zijn jongere broer Cornelis (toen 19 jaar) was zijn enige erfgenaam maar hoefde wegens armoede de schamele boedel niet voor de belasting aan te geven. Een tweede ontdekking was die van de aantekening van het vonnis in het chronologische overzicht van de behandeling van strafzaken in eerste aanleg door het Hof van Assisen. Die was opgesteld door de griffier van de rechtbank van eerste aanleg in Utrecht,

dezelfde functionaris die de burgemeester van Ijsselstein op de hoogte had gebracht van Dirk's dood (zie de afbeelding). Er was geen twijfel meer: Dirk van Eijk was op 29 juli 1823 tot de strop veroordeeld.

Tot slot. Dit artikel draagt een voorlopig karakter. Er is ongetwijfeld meer over de zaak Van Eijk te vinden. Schrijver dezes is geen rechtshistoricus. Het merkwaardige feit dat er in de toenmalige media geen berichten voorhanden zijn over wat er met Dirk van Eijk is gebeurd na zijn vonnis, tijdens zijn gevangenschap en vooral het zwijgen over zijn executie, doet talloze vragen opwerpen. Ik ben niet in de gelegenheid om de nog nauwelijks gedigitaliseerde processtukken van de verschillende gerechtshoven, wellicht tot aan het Hof van Cassatie, in te zien. De periode 1811-1838 was een speciale periode voor het rechtswezen, als erfgenaam van het Frans-Bataafse rechtssysteem, waarin de doodstraf onder sterke kritiek ten gunste van praktische ideeën over reclassering en heropvoeding kwam te staan. Dat laatste zou Dirk van Eijk niet gebaat kunnen hebben. Hij eindigde zijn leven aan de strop op vrijdag 19 december 1823 om 12 uur 's middags – het gewoonlijke uur van een executie.

## De bronnen

De eerste bron behoort to het genre van de executieballade; het doet denken aan een smartlap: [Anoniem,] “Berouw en Leedwezen van eene misdadiger in zyn Gevangenis dewelke wegens zyne gepleegde MOORD, aan de Weduwe Zweeres, te Yselstein, is veroordeeld om met de Dood gestraft te worden. Toepasselijk gezang op het voorgaande. Wijs: Van Biron.” 10 coupletten, Amsterdam: J. Wendel en zoon, z.j. [1823], p. 5-8, Bewaard door het Meertens Instituut voor Volkskunde, Amsterdam. Het is een vroom pamflet met een simpele houtgravure die doet denken aan de gravures op tabaksdozen en in kinderboeken van die tijd en eerder. Misschien was de graveur Jacob Coldewijn (1796-1855), die o.a. voor Wendel werkte. Met gebed en ballade, zonder dat Dirk bij naam wordt genoemd. Zie de afbeelding.

De ballade wordt ingeleid door een geheel verzonnen 'biecht' of afscheidbrief van Van Eijk, in de eerste persoon:

“Daar ik mij thans in deeze Gevangenis bevinde, het geen my niet anders te weeg brengt dan eene knagende wroeging in myn Ziel, wegens het herdenken aan de Misdaad welke ik gepleegd heb, en waar voor ik zeker de Dood zal moeten smaken, ik zidder op het aandenken van eene eeuwigheid waar het alles volmaakt is, en waarvan ik hoop deelgenoot te zullen worden, indien zig God over my ontfermt. Gelukkig vooruitzigt! Daar men weet dat God Barmhartig en een medelydend Vader is, voor die geene welke zig met een opregt berouw en leedwezen onderwerpen en zyne Vaderlyke hulp en bystand afsmeken, en daar ik weet datr hy de troost der Zondaren is, zal ik my ook gerust op hem vertrouwen.”

Het Meertens Instituut heeft dit stuk verkeerd gedateerd op het jaar 1800; het is als zodanig overgenomen door Una McIlvenna in *Singing the news of death: execution ballads in Europe 1500-1900*, Oxford UP, 2022, p. 249. Een zelfde soort anonieme ballade van een gelegenheidsdichter verscheen na de executie van de eerder vermelde C.G. Donner in Arnhem, met een inleiding waarin zijn daad werd beschreven: 'Uitvoerlijke Beschrijving van de afschuwelijken moord, voorgevallen binnen de Stad Arnhem,' de ballade gecomponeerd 'Op eene aandoenelijke Wijs.' [Bron: Nederlandse Liederenbank.]

**1. Hoe droevig is 't geval,  
Waar van ik zingen zal,  
Hoe dat begeerlykheid den Mensch verleid,  
En op ons levenspad zyn strikken spreid  
Zo als weer dit geval,  
Wanneer men 't regt beschouwd ons leeren zal,  
Het geen ik verder zal verhalen,  
Zo als hier d' uitkomst toond,  
En 't kwaad zyn meester loond.**

**2. Gevloekte gierigheid,  
Die had zyn hart verleid,  
Zy is de bron van onheil, ramp en leed,  
Dewyl den Mensch hier door zyn pligt vergeet,  
En gretig geeft gehoor,  
Aan Satans list die 's Menschen rust verstoord,  
En in verzoeking komt te storten,  
Als men de deugd verlaat.  
En overgeeft aan 't kwaad.**

3. Deez' Zondaar die gewis,  
Hier van een voorbeeld is.  
Geeft ons hier van een levendige blyk,  
't Gevloekte geld dat schoon dog nietig slyk;  
Vervoerde zyn gemoed,  
Dat hy een oude Vrouw vermoorde doet  
En haar beneemt het dierbaar leven,  
Zo als de tyding meld,  
En in het dagligt steld.

4. Maar God die alles ziet,  
Gedoogt de boosheid niet,  
Hy loond de deugd en straft het zondig kwaad,  
De Moordenaar die word op heter daad,  
Gevat en weggebragt;  
Daar hy voor 't Heilig Recht zyn Vonnis wagt,  
Het geen men tegens hem zag vellen,  
De straffe van de Dood,  
Thans zyn berouw vergroot.

5. Zyn droef en angstig hart,  
Verscheurt door Zielensmart,  
Gevoeld wel dra een ernstig naberouw,  
De bleke schim van de vermoorde vrouw  
Die zweeft hem voor 't gezigt,  
Hy wagt zyn straf voor 't menschelyk gerigt,  
Die hem zyn vonnis voor ging lezen,  
De doodstraf te ondergaan,  
Voor 't geen hy heeft gedaan.

6. 't Boetvaardige gemoed,  
't Geen deze Zondaar voed,  
Zal zekerlyk zig wenden tot den Heer,  
En knielen voor het Opperwezen neer,  
Bezield door naberouw,  
Zegt hy: Ach God! op wien ik my vertrouw,  
Vegeef my myne gruweldaden,  
Uw Oog dat alles ziet,  
Ontging myn misdand niet.

7. De zugt na geld en goed,  
Verleide myn gemoed,  
'k Ontrukte een mensch het dierbaar levensligt,  
En heb aldus een snode daad verrigt,  
Ik wagt op deeze aard,  
De straf die zig steeds aan de misdaad paart;  
Door 't Heilig Recht my toegewesen,  
Ontvang myn arme Ziel,

**Als ik voor uw nederkniel.**

**8. Laat zelfs ook mynen dood,  
Aan ieder klyn of groot,  
Verstrekken tot een levendig bewys,  
Hoe dat des Satans list den Mensch verleid,  
En stort in 't ongeluck,  
Zo als ik thans gedompeld zit in druk,  
En moet het dierbaar leven laten,  
Op 't treurig Schouwtoneel,  
Valt myn de straf ten deel.**

**9. Wil toch myn Ziel hier na,  
Ontvangen in genaê,  
Dan zal de straf die ik op deez' aarde ly,  
My voeren na het Hemels melody,  
Een vreugd die nooit vergaat,  
Daar ons geen moeite of zorg te wagten staat,  
Daar ons geen driften meer verzellen  
Ô God! weest gy myn deel,  
Als ik sterf op 't Straftoneel.**

**10. Zo spreekt deez' Zondaar dan,  
Terwyl dat deeze Man,  
Aan jong en Oud als tot een spiegel strekt  
En in ons hart het medelyden wekt,  
Als men de zaak bedenkt,  
Dan is het klaar dat ons zyn voorbeeld wenkt,  
Om te aller tyd tot God te bidden;  
Dat nooit de gierigheid,  
Ons hart tot kwaad verleid.**

De “zanger” van het “lied” laat Dirk in gedachten uitspraken doen die hij niet gehoord kan hebben. Of de “bleke schim” van de weduwe hem in het gevang bezocht, is louter fantasie en mag typisch voor deze tijd van duistere Romantiek worden genoemd. Berouw is de moralistische strekking, zo niet de opzet, van de ballade. De morele les is duidelijk: geld is de bron van alle kwaad. Juist door zijn misplaatste gierigheid is het boze plan bij de dader gerezen. Dat strookt met de bekentenis van Dirk zelf: hij wilde een omslagdoek voor zijn meisje kopen en naar de Utrechtse kermis gaan, maar gaf daarvoor zijn geld uit aan drinken, ondanks een waarschuwing van zijn baas.

De tweede en belangrijkste bron is het volgende, naar mijn weten unieke pamflet, berustend in de verzameling KB Nationale Bibliotheek KW 1087 G92, 14 blz. ongepagineerd. Formaat: 17 cm lang. Osp. prijs 1 stuiver. Het beslaat de tijd tussen maart en begin augustus 1823. Qua vorm lijkt het op een proefdruk. Misschien is het niet verder verspreid omdat het verhaal toch iets te griezelig voor de jeugd was, als een onfatsoenlijke vorm van publieke zelfkastijding, een horrorverhaal. Het is onwaarschijnlijk dat zo'n opmerkelijk gedetailleerde bekentenis in de gevangenis in zijn geheel aan de persoon van Dirk Huysers is gedaan, die het in de eerste persoon moet hebben geschreven. Huysers heb ik weten te identificeren.

Het is een vreemd document, zonder colofon (vermelding van uitgever en drukker), maar kan met recht een pamflet worden genoemd wegens de typische vorm en de waarschuwendende inhoud: Ik vermoed op grond van de typografie en het woordgebruik dat de uitgever/ drukker dezelfde was als die van de ballade, Jacobus Wendel (overleden in 1831) en zoon (is Jan Hendrik Wendel) uit Amsterdam. Intrigerend is het opmerkelijke geheugen van Van Eijk, die toch onder grote spanning zijn verhaal moet hebben verteld. Het lijkt wel of hij een dagboek bijhield. Onnodige vermelding van persoonsnamen, terwijl andere worden weggelaten. Alle verifieerbare feiten blijken juist te zijn. Dirk toont weinig empathie met zijn slachtoffers; zijn spijt na de roofmoord lijkt voornamelijk ingegeven door het feit dat hij direct opgebracht werd, ondanks zijn voorgenomen maatregelen.

Transcriptie: interpunctie licht gewijzigd. Destijds was er nog geen eenheid van spelling en interpunctie.

VERHAAL VAN DEN GEPLEEGDEN MOORD TE YSSELSTEIN. Op den 24 Mei 1823 , aan de Weduwe ZWEERES, door den Persoon DIRK VAN EYK.  
IETS AAN DE JEUGD.

1 VERHAAL VAN DEN GEPLEEGDEN MOORD TE YSSELSTEIN. Op den 24 Mei 1823 , aan de Weduwe ZWEERES, door den Persoon DIRK VAN EYK.

Benevens deszelfs aanleidende Oorzaak, door hemzelven opgegeven, aan zijne als toen Medegevangenen, doch daarna onschuldig verklaard, en thans weder in vrijheid gestelde Persoon DIRK HUYERS, van Utrecht.

2 Nooit had ik kunnen denken, dat de ongelukkige, en droevige aanleiding, tot den Moord denwelke ik gedaan en beleden heb, in een menschelijk hart zou kunnen plaats grijpen, doch ter overtuiging, dat ieder schepsel, die van God verlaten wordt, bloot staat voor de schandelijke misdrijven, zal deze belijdenis, genoegzaam ter waarschuwing strekken, voor jeugdige harten, die voor de indrukken van Godsdienstige gevoelens, helaas ! onvatbaar zijn.

3 Het was op den 31 Maart dezes Jaars, dat ik een voornemen had, om naar Utrecht te gaan. Eensdeels, om dien dag, zijnde juist 2de Paaschdag, aldaar te vieren, en anderdeels, om onder de Schutterij ter dier Stede de Krijgsartikelen te hooren voorlezen, doch bij mijn vertrek ontmoete my een Vriend, met name JOHANNES FLINK, dewelke dan mij vroeg, of wij een glas Genever wilde gaan drinken; ik, altijd zuinig en spaarzaam zijnde; en die niet gaarn mijn geld nutteloos verspilte, stemde echter in deze vraag toe, en begaven ons naar 't Logement, genaamd de Hoop, te Ysselstein, alwaar wij nog een Vriend van ons beide aantroffen, met name PIETER KOK. – Na verloop van anderhalf uur aldaar vertoefd, en, meer gedronken te hebben dan ons wel dienstig was, verlieten wij gezamenlijk dit Logement, en begaven ons, reeds half bedwelmd door den drank, naar de Weduwe VAN EIJK, en aldaar ook nog meer sterken drank gebruikt hebbende, gingen wij, na dat nog een Vriend, met name PIETER WERDEKKER zich bij ons gevoegd had, naar C. KOK, en dronken aldaar met ons viertal nog eenige Genever. Vervolgens is JOHANNES FLINK van ons afgegaan, zijnde de Knecht van den Koster der Gereformeerde Gemeente welke voorgaf eenige bezigheden te moeten verrigten. – Een half uur daarna zijn wij met ons drieën buiten de Stad gegaan, met oogmerk eens naar de Kolfbaan te kijken, doch niemand aldaar aantreffende, zijn wij weder naar herwaarts terug gekeerd.

4 Wij gingen daarna met ons beiden, dewijl PIETER WERDEKKER zich ook al reeds van ons verwijderd had; naar de Kerk om de Klok te luiden, dewijl de waarneming hiervan, door mij

werd uitgeoefend, en na zulks verrigt te hebben, begaven wij ons weder naar C. KOK, en wel uit hoofde aldaar, nog eenige drank ons toebehoorende, was blijven staan, toen wij voor de eerstemaal ons van daar begeben hadden.

5 Hiervan daan gingen wij de Wal over wandelen, en ontmoetten een Vriend van mij J. WILDSCHUT, met zijne Vrouw, hare Zuster en nog eene Vriendin van dit gezelschap, welke wij een eindweegs volgden, doch vervolgens met hetzelfde naar het huis van zoo evengenoemden J. WILDSCHUT zijn gegaan, waar wij nog al meer sterken drank gebruikten, doch wij waren in eene goede harmonie, vrolijk en wel te vreden bij elkanderen.

6 In die gesteldheid, waarin ik mij toen bevond gevoelde ik eene sterke genegenheid, op die Zuster van meergenoemd Persoon zijne Vrouw, met name S... S..., welke voor plaizier aldaar logeerde, doch woonachtig was te WIJK BIJ DUURSTEDEN. Hoe langer ik in dit gezelschap bleef, hoe meer behagen ik in dit meisje stelde, en het vaste voornemen nam, om van dit oogenblik af te beproeven, haar hart, en hare liefde te winnen. In die gesteldheid waar in ik als toen verkeerde, had ik mijn Geld, benevens mijn Horlogie op de tafel gelegd, welk eerstgenoemde zij voor mij ter bewaring had genomen, uit hoofde zij wel zag, dat de drank mij zoodanig bedwelmd had, dat mij geen geld in die oogenblikken was toevertrouwd, en om die redenen nam zij zulk onder hare berusting. – Nog grooter gevoel van liefde beheerschte mij in die oogenblikken, om rede zij zich zoo zorgvuldig voor mij toonde, een bewijs dacht ik, dat zij toch niet gehel en al onverschillig omtrent mij is.

7 Mijn horlogie nam Vrouw WILDSCHUT, en gaf het aan haren man, die na hetzelfde in zijn zak gestoken te hebben, mijn meisje riep, met haar buiten de deur ging, doch welk gesprek tussen hun is voorgevallen, is mij onbekend, echter na verloop van enige minuten kwam zij weder bij mij, waarna ik door dien zelfde man, ook afzonderlijk werd geroepen, waarop hij mij vroeg, of ik ook betrekking op zijne Zuster maakte, en ik antwoordde gulhartig ja, waarna hij mij verder deed opmerken, dat zij ook ten mijne opzichte niet ongenegen was, dewijl hij mij aan zijne Zuster had voorgesteld, als van een goed en deugdzaam karakter te zijn, alsmede zeer goed voor mijne broodwinning.

8 En die was ook zoo: nog nooit had ik mij aan de minste overtredingen van alle mijne verplichtingen, als mensvh en burger schuldig gemaakt, en ik was bij ieder inwoonder in een goed vertrouwen, dewijl ik tot hiertoe ook altijd getoond had, zulks waardig te zijn. Na dan nog eenige oogenblikken in dit gezelschap vertoefd te hebben, ging ik met dit meisje wandelen, sprekende met haar over deze zoo zeldzame ontmoeting, als mede over verschillende onderwerpen, bijzonder omtrent de verkeerung met een Meisje.

9 Na eenen geruimen tijd op deze wijze voortgewandeld hebbende, ontmoeten wij nog enige vrienden, waaronder zich ook J. WILDSCHUT bevond, met welke wij vervolgens gingen naar de Herberg de PAAUW. Intuschen had dit meisje mij mijn geld terug gegeven, en derhalven, wierd ook al weder hier, zoo als den geheelen dag sterken drank gebruikt, zoo dat wij hoe langer hoe meer door dezelve overmeesterd wierden, hetwelk op 't laatst aanleiding tot twist verwekte, met menschen die J. WILDSCHUT kwamen roepen, hetwelk zoo hevig liep, dat hier aan verscheidene lieden te pas kwamen. Ik was echter toch nog zoo verstandig, dat ik mijn Horlogie op de beste wijze van hem wist terug te krijgen, het geen ik daarna aan zijne Vrouw overhandigde, om hetzelfde voor mij in bewaring te willen houden. Na dat zij vervolgens J. WILDSCHUT hadden te huis gebragt, vertoefden wij ook aldaar gedurende den nacht, ten einde deze lastige man, zoo veel mogelijk tot bedaren te brengen, doch hetwelk alles vruchteloos was.

10 Met het aanbreken van den dag verliet ik met nog drie anderen deze woning, ik begaf mij in mijne eenzaamheid de Wal over, en kwam, des morgens ten half acht thuis, ontkleedde mij, en na dezelve met die geene verwisseld te hebben, waarin ik gewoon was dagelijks te werken, maakte ik mij gereed, om de Kerkklok te luiden, als zijnde het toen de 2de dag van Paaschen.

11 Zoo als ik buiten de deur kwam, stonden twee Vrienden van het gezelschap, hetwelk ik



verlaten had, op de hoek van de Kerkstraat, welke mij vroegen of ik nu van daag mede naar Utrecht ging, ten einde zoo als men aldaar noemt Paaschdol te houden, gelijk wij den vorigen dag met elkander hadden afgesproken. Ik antwoordde hun van neen, dewijl ik niet alleen tegen de kosten hiertoe opzag, maar ook voornemens om naar de Kerk te gaan, zoo als ik ook deed. Uit dezelve gekomen zijnde, begaf ik mij met een blijde moed naar mijn Vriend zijn huis toe om mijn Horlogie, een Zakdoek en een Sleutel welke ik daags te voren aldaar had achtergelaten, terug te halen, alsmede om hierdoor gelegenheid te vinden, het meisje 't welk als nog onophoudelijk in mijne gedachten was, te spreken, hetwelk ook juist zoo plaats had, en ik mij derhalve in mijne mening niet zag te leur gesteld.

12 Na vervolgens deze menschen bedankt te hebben, voor de zorg waarmede zij mijne goederen bewaard hadden, wilde ik vertrekken. Maar zij verzochten mij om te blijven Koffij drinken, waar over ik zeer blijde was, dewijl S.....[Saartje, TF] hierop ook zoo sterk aandrang, ik bleef dan nog zoo lang dat het mijn tijd wierd, om te gaan eten en men verzocht mij des middags, om Thee te drinken, hetwelk ik ook even gereedelijk aannam. Na den eeten ging ik eene wandeling doen, en aan de Benchopsche Poort komende, zag ik S....., en hare Zuster, benevens haar Man in de Laan wandelen. Ik las intusschen de Plakkaten die aan de Poort waren aangeplakt, en in dezen tusschentijd waren zij mij genaderd, en vroegen of ik nu volgens mijne beloften mede naar huis ging om Thee te drinken, welk verzoek ik spoedig inwilligde, en alwaar ik dan ook vertoefde tot des avonds; ik ging vervolgens naar huis en begaf mij ter ruste.

13 Des morgens, zijnde nu Dingsdag, ging ik aan mijn werk, doch men kan zeer ligtelijk nagaan, dat ik dien dag hiertoe weinig lust had. Ik begaf mij derhalve des middags alwederom voorbij de woning van mijn meisje, 't welk mij riep, zoo dat ik daar bleef, en dien dag niet meer werkte, des avonds, kreeg ik het jawoord van haar, en toen was mijne blijdschap zoo groot, dat ik de geheele week om geen werk meer dacht. – Mijn Baas, J.C. VAN DER ROEST, zeide wel tegen mij, DIRK! DIRK! Dat kan zoo niet gaan, gij loopt te veel naar dat meisje, gij zijt altijd iemand geweest, die nooit zijn werk verzuimd heeft, en indien gij zo voortgaat, zult gij u bij deze levenswijze spoedig bedrogen vinden. Niet alleen dat ik deze Raad ligtzinnig in den wind s;loeg, maar de vermaningen en lessen van ieder die mij kende, wierden door mij aangehoord, maar ik volgde de bedriegelijke stem van mijn eigen hart.

14 Nu was het oogenblik daar, dat mijn meisje naar hare Ouders moest terug keeren, en vervolgens met 1 Mei te Utrecht in eenen dienst gaan, alwaar zij zich verhuurd had, doch het denkbeeld van deze scheidingtrof mij, en ik poogde haar te overreden om nog maar eenige dagen te blijven, waarin zij ook wel zoude bewilligd hebben, doch zij durfde zulks aan haren Broeder niet voorslaan, om rede hij iemand was, die ook niet meer, dan zijn dagelijks brood had, doch ik besloot om hem voor te stellen, dat gedurende den tijd dat zij alsdan nog zoude blijven, ik kostgeld voor haar zoude betalen, welks accoord wij troffen voor f 1:5: per week. Zoo dat zij als toen nog 3 weken bij hare familie bleef.

15 Ik moest voor mijn persoon, om rede ik na den dood mijner ouderen in 't Gasthuis werd opgenomen, toen ik geld verdiende alle weeken 2 Guldens kostgeld betalen. Ik werkte dien tijd weinig, verteerde meer dan voorheen, zoo dat ik mij in de onmogelijkheid gesteld zag, deze gelden te kunnen voldoen.

16 Wat nu begonnen? De eerste week konde ik voor mij en haar wel betalen; maar voor het overige had ik niets meer, dan mijn Horlogie met een zilveren Ketting, maar, dit durfde ik niet te verkoopen, om rede zij zulks spoedig zoude ontdekken, van mijne kleeding konde ik ook niets missen, ik had nog wel eenig geld van mijnen Voogd te goed, maar voor deezen wilde ik mijne omstandigheid ook niet gaarne bloot leggen, echter wist ik toch van dien braven man door eene geveinsde leugen, welke ik hem wijsmaakte, als om stuk gereedschap aan te koopen, drie Guldens te krijgen, welke ik al weder nutteloos verteerde.

17 Nu in 't geheel geen raad meer wetende om aan gelde te komen, kwam er eene lage

gedachte in mijne ziel op, welke de tweede misdaad zoude vooraf gaan. Namenlijk: diefstal.

18 Ik had wel eens opgemerkt, dat den ouden LODEWIJK EGMOND, mede in 't Gasthuis zijnde, eenig geld in zijn zak had, en ik besloot derhalve om mij 's nachts hiervan meester te maken, doch om zulks zo bedekt mogelijk te doen, en geen de minste argwaan op mijn persoon te doen vallen, besloot ik om nog dien zelfden dag naar Utrecht te gaan, terwijl de Vader van 't Gasthuis ook aldaar was, en indien ik dezen zag, hem zoude zeggen dat ik niet voor 's anderen daags naar Ysselstein terug kwam, ten einde alle vermoedens voor te komen die men immer[s] op mij na de volbrenging hiervan, welke in dien nacht zoude plaats hebben, zou kunnen maken. Gelukkig slaagde ik in dit helsch voornemen. De Vader van 't Gasthuis trof ik te Utrecht, daar de Schuit naar Ysselstein afvaart, welke mij vroeg waarom ik nog zoo laat hier was, en of ik ook nog heden nacht terug kwam, waarop ik hem antwoordde; dat ik hier eenige boodschappen had te verrigten, en niet voornemens was, voor morgen naar Ysselstein terug te keeren.

19 Om nu vervolgens in mijn voornemen te slagen, begaf ik mij dadelijk naar herwaarts; ik kwam aldaar ten half negen, toen juist de oude lieden aan tafel zaten, ik wist waar ik in konde komen, zonder gezien nog gehoord te worden, ik ging vervolgens op mijne Kousen met de Schoenen in de hand naar boven, alwaar zij sliepen, en verborg mij onder mijne bedstede, welke regt over dezelve was, ten einde aldaar den man af te wagten welke ik van zijn geld beroven zoude.

20 Ongevuur een uur later kwamen zij boven, met het licht bij zich, zij sliepen aan de overzijde, waar ik mij verscholen had, zoo dat ik alles duidelijk konde zien, hetwelk onder hun lieden plaats had. Den ouden EGMOND ontkleedde zich, leide zijn broek onder het Hoofdkussen, en geaf zich ter ruste. – Nog twee anderen die ook bij hem sliepen, volgden hem al zeer spoedig, en nu dacht ik, zal mijn voornemen ook niet mislukken.- Naa dat deze drie menschen nog een weinig gepraat hadden, als mede over mij, waar ik toch mogt zijn, geraakten zij al zeer schielijk den een na den ander in slaap, het was 11 uren en ik oordeelde, dat het oogenblik nu gunstig genoeg was, om mijn opzettelijk voornemen ten uitvoer te brengen.

21 Ik begaf mij van onder mijne schuilplaats, naar zijn bed, en wist op de stilste en behendigste wijze mij van zijn geldbeursje meester te maken. Ik ging dadelijk op mijne Kousen weder naar beneden eene Zaal door, en door een schuifraam, kwam ik op de binnenplaats van 't Gasthuis, alwaar ik verder door overklimming over een secreteet, als andersints, mij op de publieke straat bevond. Nu ging ik naar eene Moei van mij toe, welke mij wel eens gezegd had, terwijl ik reeds eens of tweemaal daar geslapen had, indien ik soms eens te laat thuis kwam, en ik de Vader van 't Gasthuis in den nacht niet lastig wilde vallen, om voor mij op te staan, ik dan maar bij haar zou komen slapen, ik klopte aan de deur, zij deed open, en vroeg mij waar ik zoo laat van daan kwam.

Ik antwoorde zeer koelbloedig, wel! Van Utrecht.

22 Ik ging dan vervolgens slapen, en begaf mij des morgens ten half zes naar mijn werk. Ik telde aldaar het gestolene geld, hetwelk eene somma van iets meer dan zeven Guldens bedroeg, en verborg hetzelfde in het werkhuis. Toen ik thuis kwam hoorde ik zeggen dat men den ouden EGMOND een beursje met zeven Guldens ontstolen had. Ik beklagde dezen Man over dit verlies, want ik dagt in mij zelven, mij kunnen zij toch nooit verdenken, hetwelk ook zeer spoedig bevestigd wierd, dat deze mijne misdaad bedekt zoude blijven, dewijl de Man wien het ontstolen was zich verbeelde, hetzelfde verloren te hebben, en liet het derhalve om die redenen, op de publieke Straten uitroepen. Nu was ik gerust, ik begaf mij naar mijn mwisje met het geld, en betaalde hiermede een gedeelte voor haar aan kostgeld. – Wij spraken met elkander over haar vertrek, hetwelk nu zeker zoude plaats hebben, dewijl hare Ouders, haar reeds geschreven hadden, dat zij zich niet konden begrijpen, waarom zij zoo

lang weg bleef, dewijl zij ook nog het een en ander had te verrigten, voor dat zij naar haar dienst kon vertrekken. Wij kwamen onder dit gesprek met elkander overeen, dat ik haar weg zoude brengen. Ik vroeg derhalven aan mijnen Voogd, hiertoe Permissie, doch zeide hem, dat ik naar mijne familie te Delft wilde gaan, hetwelk hij mij ook niet afsloeg. Wij namen op Zondag onze reis aan, en wij spraken onderweg zeer veel met elkanderen, onder anderen, dat ik 's Woensdag in Utrecht voor de militaire raad moest verschijnen, dewijl ik mij voor mijn Broeder vrijwillig had aangegeven om te dienen. Na dit een en ander met elkander overlegd en gesproken te hebben, beloofde ik haar om Zaturdags weder bij haar te komen.

23 Wij kwamen vervolgens te Wijk bij Duurstede bij hare Ouders, alwaar ik zeer vriendelijk ontvangen werd. Ik bleef aldaar tot 's Maandags avonds en keerde met haar Vader, dewelke schipper op Utrecht was, naar Ysselstein terug – alwaar ik des Dingsdags 's morgens vroegtijdig aankwam --. Ik begaf mij dadelijk naar S....[s] Zuster, bragt haar de groetenis, en na aldaar des middags gegeten te hebben, keerde ik naar 't Gasthuis terug. Ik verkleede mij en ging weer naar buiten, met oogmerk om naar het Paleis te gaan, om rede ik des anderen daags, zijnde Woensdag, zoo als ik zoo even verhaalde, voor de militie-raad moest compareren, Onderweg kwamen mij al verscheidene kameraden van mij tegen, die insgelijks met mij in dit zelfde geval waren. Wij maakten alstoen al weder een overmatig gebruik van sterken drank, en onder die bedrijven liet ik mijn Horlogie door mijn Neeffe WILLEM TAAR voor drie Guldens in de Bank van Leening brengen. Na hiervan een groot gedeelte verteerd te hebben, ging ik met nog een Kameraad bij mijn meisje's Zuster, welke ons des avonds verzocht had ten eeten. Wij bleven aldaar tot tien uren, en begaven ons ieder afzonderlijk naar onze woning. De Poort van 't Gasthuis was reeds gesloten, maar ik trapte met geweld zoo hevig op dezelve, dat de Vader mij eindelijk open deed, en zeide, gaat maar spoedig naar uw bed, dan kunt gij nog eenen geruimen tijd slapen.

24 Ach deze goede man, welke wel zag in welk eenen toestand ik alweder verkeerde, behandelde mij evenwel met de meeste zagtzinnigheid, en ofschoon hij mij bij herhaling het goede zoo nadrukkelijk voorhield, wilde ik maar niet naar zijne vermaningen luisteren, kortom, mijn hart was onvatbaar voor alle middelen ter verbetering.

25 Intusschen wierd het Woensdag dat wij naar Utrecht zouden vertrekken, doch toen begon ik al berouw te krijgen dat ik soldaat was geworden. Ik ging derhalve bij Vrouw WILDSCHUT kortelijk afscheid nemen, en wij wierden met ons zessen door den Veldwagter naar Utrecht getransporteert. Ik had nog geld genoeg bij mij, want voor mijn vertrek, had mijn Voogd mij nog drie Guldens gegeven, maar ik bragt dezelve alweder op eene losbandige wijze door. Na dat wij alzoo twee dagen in Utrecht bleven, wierd ons eene Verlofpas uitgereikt voor een jaar, zoo dat ons toen niets meer overig was dan weder naar Ysselstein terug te keeren. Doch, ik had liever gebleven, en had ik den raad van onzen Burgemeester opgevolgd, dan had ik mij vrijwillig voor zes Jaren in den dienst geengageerd. Maar ook deze raadgeving was even vruchteloos als alle de anderen.

26 Het denkbeeld, dat ik soms op deze wijze mijn Meisje zoude kwijt raken, deed mij ook hier van voornaamlijk afzien, ik keerde dan weder naar de plaats mijner bestemming, om daarna den anderen dag zijnde toen Zaturdag, volgens mijne belofte, naar mijn Meisje te gaan. Doch dit konde ik niet doen, om rede ik geen geld genoeg had, 't welk ik oordeelde nodig te zullen hebben, doch, ik ging op Hemelvaartsdag met nog een Kameraad van mij. Zoodra ik binnen Ysselstein kwam, zag ik haar in de verte op een brug staan, met een Kind bij zich. Ik snelde haar schielijk te gemoet, en na eenen geruimen tijd met haar gesproken en aldaar vertoefd te hebben, nam ik afscheid van haar, en beloofde om met Pinkster weder tot haar te komen. Na nog andermaal afscheid genomen te hebben, gingen wij weder naar Ysselstein, nog met de minste gedachten dat mijne Boosheid van Diefstal tot Moord zoude overgaan.

27 Ik bedacht alstoen allerhande middelen om aan geld te komen. Mijn Ketting van 't Horlogie durfde ik toch geensints te verkoopen of verpanden, dewijl dit nog het eenig middel was, om bedekt te kunnen houden, dat ik mijn Horlogie reeds kwijt was. Ik ging alweder in diepe gedachten, hierover een glas sterken drank drinken, en zocht deze moedeloosheid hiermede te verdrijven, maar dit hielp alles niets. Ik wierd hoe langer hoe meer beangst, mijne werkzaamheden sloeg ik van tijd tot tijd in den wind en het meeste waar ik over dacht, was om mijn Meisje, mijn Horlogie en om aan Geld te komen. Nu wierd het Pinkster, en ik ging alweder volgens beloften, met nog een Kameraad van mij naar mijn Meisje, welke nu reeds te Utrecht diende, bij VAN MUYDEN op de Vismarkt, Zij kwam ons voor dat wij de Stad genaderd waren, in de Maliebaan tegen, en na haar verwelkomd, alsmede het een en ander gesproken te hebben, keerden wij Stadswaarts.

28 Ik liep al weder in diepe gedachten verzonken, om toch aan geld te komen, en kwam bij den Kastelein daar mijn Meisje diende, eenige oogenblikken aldaar geweest zijnde, vroeg mijn Kameraad aan den Kastelein, na dat hij hem, het geen wij verteed hadden betaalde, of mijn Meisje niet een uurtje met ons mogt medegaan, hetwelk hij aan zijne Vrouw overliet, welke dit verzoek zeer vriendelijk inwilligde.

29 Wij gingen vervolgens met ons drieën al wandelende de Tolsteeg Poort uit, en begaven ons naar het Logement de Zwaan. Maar aldaar weinig gezelschap vindende, verkoos mijn Meisje dat wij ergens anders zouden gaan, zoo als wij ook deden, en alwaar wij eenige Brandewijn met Suiker gebruikten. Wij bragten aldaar eenen geruimen tijd door, met praten, onder anderen over de op handen zijnde Utrechtsche Kermis, toen juist toevallig ons gesprek zich bepaalde op eene Omslagdoek, welke mijn Meisje niet had, maar wanneer zij haar eerste huur ontving, wilde kopen. Ik antwoorde hierop dat zij dit niet behoefde te doen, indien zij hierin zin had, ik haar dezelfde zoude present doen, en persoonlijk medebrengen indien ik de aanstaande Zondag bij haar kwam. Ik nam vervolgens weder afscheid van haar, en keerde in diepe gedachten weder naar Ysselstein terug. Onderweg trof ik nog een soldaat aan, die wegens het overlijden van deszelfs Vader met verlof uit Naarden kwam, en welke ook naar de Stad ging. Ik sprak zeer winig tegen mijnen Reisgenoot, want alles scheen mij zoo duister te worden, dat ik mij zelve bijna tot last werd. Dan eens dacht ik aan mijn Horlogie, hetwelk ik alreeds verpand had, dan weder aan mijne belofte, om mijn Meisje eene doek te koopen, en waarvan? Dit was mij onbekend, want ik had geen geld zoo min om het eene terug te kunnen krijgen, als het andere te koopen.

30 Eensklaps heldert zich dit duistere vooruitzicht op, en het was, als of iemand tegen mij zeide, gaat naar de Weduwe ZWEERES, en slaat haar dood, dan zijt gij immers gered.

31 Deze helsche inblazing vond ingang in mijne booze ziel, en ik nam het opzettelijk voornemen, om zulks ook ten uitvoer te brengen, dewijl ik hier door in de gelegenheid zou gesteld worden, mijn Horlogie te kunnen lossen, mijn Meisje een doek te koopen, en vervolgens eens regt Utrechtsche Kermis te houden.

32 De gedachten van Moordenaar te worden, of de noodlottige gevolgen van mijn rampzalig misdrijf, kwamen geenzins mij voor den geest, alleen de zucht naar geld en om de belofte aan mijn Meisje gedaan, te vervullen, dit was het eenige waarop ik mijne gedachten vestigde.

33 Ik had dan vast besloten, om haar op Dingsdag met eenen stok dood te slaan. Ik liet door mijn Neefje, alstoen ook mijn Ketting van 't Horlogie nog belenen voor twee Guldens. – Maar dien dag ging voorbij zonder zulks ten uitvoer te brengen, doch ik vond nergens rust nog duur, echter nog met het opzettelijk voornemen, om zulks nu Woensdag avond te doen, doch dien dag kwam al weder eene verhindering, door een drinkpartij met mijne Kameraden, dus al weder uitgesteld tot des anderen daags 's avonds. Toen nam ik een Knuppel en verborg denzelven onder mijn Buis, ik ging naar de woning van de Weduwe, doch ik ging voorbij, uit hoofde van de menigte mensen, welke zich op de straat bevonden. Ik ging naar huis, nam

mijnen knuppel mede, en leide denzelve achter mijn Kist.

34 Alle deze hindernissen brachten geen het minste nadenken in mijn gemoed te weeg. Ik bleef volharden in mijn rampzalig besluit, dus alweder uitgesteld, tot Vrijdag avond, maar langer kon het nu geen uitstel lijden, anders wordt het te laat mijn Horlogie met Ketting voor Zondag terug te krijgen; als mede om de doek te kopen.

35 Het was des namiddags ten vijf uren, toen ik van mijn werk af naar huis ging. Ik voorzag mij toen van mijnen stok, welke ik met een touwtje aan een knoop van mijn vest had vast gemaakt, dewijl dezelve mij reeds ontvallen was, bij vrouw VAN EYK.

36 Ik ging vervolgens weder naar werk, doch deed niets, en dezelfde angst en aanhoudende benaauwheid bleef my by. Het wierd agt uur en ik begaf my naar mynn Meisjes Zuster, welke ik des middags geld gegeven had om Paling te koopen, welke ik aldaar s'avonds zou komen eeten. Het werd negen uur, ik maakte myn stok in gereedheid om my van denzelven op de behendigste wyze te kunnen bedienen, en ga vervolgens naar het huis van de Weduwe. Ik ging regelregt naar binnen, vroeg om een borrel, welke ik uitdronk, eischte een tweede, en dronk dezelve leeg, en toen was het als of iemand my vast hield en my in myn voornemen te keer wilde gaan. Ik betaalde de Vrouw myn gelag, en ging weder naar buiten, doch toen ik op de straat kwam, dacht ik, ik moet het toch van avond doen, want morgen is het te laat, en dan zoude ik my jammerlyk in myne mening te leur gesteld zien. Met die gedachten keerde ik terug naar hare woning, luisterde aan de deur, en verbeelde mij dat ik binnen in het vertrek menschen hoorde. Ik ging eenige schreden agteruit en wagtte eenige oogenblikken toen de Wed. ten half tien de deur opende en hare vengsters sloot, en wanneer zy alstoen dadelyk in huis ware gegaan, was myn voornemen om als dan myn plan nog ten uitvoer te brengen, maar op hetzelfde oogenblik kwam er een Meisje van ongeveer twaalf jaren by haar, ging mede in huis, en de deur werd gesloten. Ik werd derhalven andermaal op dien dag in myn voornemen verydeld. Ik begaf my weder naar 't Gasthuis, om te slapen, en lag myn stok op dezelfde plaats, achter myn Kist.

37 Nog geen inkeer krygende door zoo vele opzettelijke bewyzen van de langmoedigheid Gods, besloot ik s'morgens toen ik opstond om nu maar bij dag myn o[n]verzettelyk plan ten uitvoer te brengen, hetwelk op de volgende wyze geschiede.

38 Ik was des morgens nog naar myn werk gegaan, en had de stok in de pyp van myn broek verborgen, om rede dezelve des te meer onzichtbaar zoude zyn. Het werd 8 uur en ik ging naar huis om te eten. Onderweg zag ik een Man by den Burgemeester uitkomen, verzeld door eenen dienaar van Justitie, en twee burgers, welke hem hadden opgebracht, wegens afzettery, zoo men my verhaalde.

39 In dit oogenblik ontmoerde ik wel een weinig, doch toen de Man uit myn gezigt was, was ik dezelfde booswicht als voorheen. Ik ging weder naar het werk, doch bleef ledig staan; ik deed niet anders dan praten met myne Kameraden, het werd elf uur, en ik ga met een geweten zoo hard als een steen naar de Weduwe haar huis.

40 De deur stond open. Ik trad binnen, maakte myn stok van het touwtje los en vroeg een borrel. Zy greep de fles in de eene en het glas in de andere hand, en op hetzelfde oogenblik gaf ik haar een slag boven op de hersenen, zoo dat zy bewustloos neder viel. Ik liep spoedig naar de deur en sloot dezelve, ging vervolgens weder naar binnen en gaf haar nog verscheiden slagen op het hoofd en ook een op het hart, waarna ik haar zwaar hoorde kermen, doch voor dit klaaggeluid was ook myn hart onvatbaar.

41 Ik liep naar 't Kabinet, hetwelk ontsloten was, vond daar twee strengen zwarte Saaijet en worde haar hiermede verder de keel digt, tot zy dood was.

42 In deze wreede en onmenschenlijke gemoedegesteldheid, ging ik weder naar 't Kabinet en vond, na alles doorgezocht te hebben, een Daalder, twee Agt-en twintigen, drie Guldens, eenige Schellingen, Zesthalven, Dubbeltjes, Stuivertjes, alsmede eenige Cents en Duiten,

naar myne gissing ter somma van ruim twintig Guldens, benevens een gouden Ketting, een zilveren Schaar met de Ketting, twee Bootjes, een goud Ringetje, twee rode Doeken en een Hembd. Het Geld, Goud en Zilver stak ik in myn zak, en het Hembd met de twee Doeken in myn Hoed. Intussen sloot ik de vengsters en ging weder naar binnen waar ik nog een Kist zag staan, doch vond in deze niets dat eenige waarde had, alleen een stuk Spek dat in dezelve lag, nam ik er uit, met oogmerk om dit op myne Reis mede te nemen. Ik had ook van tyd tot tyd al verscheiden sterken drank gebruikt, zonder de minste kracht van dezelve te gevoelen.

43 Na dit alles nu ten uitvoer gebragt te hebben, trok ik het Jak uit van het vermoorde Lyk, om rede hetzelfde zwaar bebloed was, sleepte haar voor 't Kabinet en wierp hetzelfde met met alle krachten voor over op het Lyk, zoodanig dat de voeten er onder uit zichtbaar waren. Intusschen werd er geklopt, maar ik deed niet open. Ik ging naar achter en vond aldaar een dwyl en water, waarmede ik hier en daar de bloedvlekken op de grond schoon maakte. Ik ontstak het vuur met eenige spaanderen en verbrande myn stok, het jak en nog eene rode Doek, welke met het bloed van 't ontzielde Ligchaam bezoedeld waren.

44 Na dit alles verrigt te hebben dronk ik nog eenigen sterken drank, en daarna vond ik in een klein Kastje, Brood en Kaas, waarvan ik at, en het overige in myn zak stak. Nu wilde ik vertrekken, maar ik dacht by my zelven zy zullen my zien, ik zal derhalve nog maar wat achter op een stoel gaan zitten. Er werd al heviger geklopt, doch ik wilde zulks niet hooren. Eindelyk ontdekte ik, des middags ten half vier, dat er menschen in huis waren. Toen wilde ik schielyk wegvluchten, doch de Dienaar der Politie VAN DAALEN en den Burger J. SMIT grepen my, welke laatstgenoemde van achteren in het huis was geklommen, uit hoofde hy niet konde begrypen waarom de deur en vengsters gesloten waren, en toen deze my greep, vroeg ik hem, waarom grypt gy my? Ik heb immers niets gedaan? In dien tusschentyd waren er al verscheiden lieden in deze woning ingedrongen.

45 Myn Spek ontviel my al in die oogenblikken, en de Saaijet welke ik in een rode doek gerold had, met oogmerk om indien ik gelegenheid had my hiervan te ontdoen, had ik ook alreeds verloren.

46 Ik wierd door deze twee evengenoemde personen naar het Stadhuis gebragt, alwaar ik het Goud en Zilver, hetwelk ik by my had, achter een paal verborg. Na verloop van een half uur bragt men my in 't verhoor; men visenteerde my en vond het Geld, het Hembd en de Doeken, en toen men my vraagde hoe ik daar aan kwam, antwoordde ik: het Geld en de Doeken zyn van my, maar van het Hembd daar weet ik niets van. Men vroeg nu verder hoe ik in huis ware gekomen, daar de deur en vengsters gesloten waren, en ik antwoordde zulk niets te weten.

47 Maar, vroeg men al verder, hoe komt die Weduwe onder het Kabinet? En toen antwoordde ik dat dit juist op haar was gevallen toen ik in huis was gekomen. Wat zy my verder in die oogenblikken nog gevraagd hebben, weet ik niet, maar ik dacht in my zelven ik zal toch nooit myn misdaad bekennen.

48 Ik werd wederom naar myne gevangenis gebragt, tot dat men my des avonds, na dat de Heeren van Utrecht ook aldaar tegenwoordig waren, om elf uren, het vermoorde Lyk voorstelde, toen begon ik te beven, en my vragende waarom ik zo ontsteld was, kon ik niet antwoorden, en ik wist alstoen ook niet meer wat ik de eerstemaal gezegd had. Men boeide my en werd door twee Denaars der Justitie naar Utrecht in de gevangenis gebragt. Toen was nog myn voornemen om niet te bekennen, maar ik was zo benaauwd dat ik met myn hoofd door myne gevangenis wilde doordringen. Na eenige oogenblikken in myne gedachten verzonken te zyn, hoorde ik iemand boven my den 25sten Psalm zingen, en toen begon ik te gevoelen welk een booswicht ik was en wat ik gedaan had. Myn geweten ontwaakte en myn hart wierd ontketend van de magt des Satans. Ik klopte in dien gemoeds beweging aan den Cipier, en hy kwam by my. Ik vroeg of ik niet eener myner Rechters konde spreken. Hy begreep uit deze vraag dat ik tot den stand van mensch was terug gekeerd, en hy wilde my het

antwoord op zyne vraag omtrent myne misdaad afpersen. Maar dit deed ik niet. Ik bleef in deze akelige toestand zitten tot s'Maandags [26 mei, TF] en ik bekende voor myne Rechters dat ik den Moordenaar was met alle derzelver aanleiding en gevolgen.

49 Nu werd mijn toestand gematigd, myn hart werd kalmer en ik werd van dit oogenblik af in eene betere gevangenis geplaatst, by een Man die ook een Moord aan zyne eigene Vrouw had gedaan, doch onschuldig: deze man was nu myn eenig gezelschap. Ik kreeg ook dien zelfden dag twee Predikanten uit Ysselstein en de Vader uit 't Gasthuis by my, maar ik was in myne ziel bedroeft en gevoelde een waar berouw over myne Misdaad.

50 Eindelyk kwam ik naast den Man, zynde DIRK HUYERS van Utrecht, dien ik den Psalm had hooren zingen. Dezelve las dagelyks in den Bybel, waarna ik ernstig luisterde, doch daar het voor dien Man te zwaar was om voor my te lezen, dewyl zyne stem door een beschot van hout tot myn moest doordringen, verzocht ik by dezen Man te mogen zitten, hetwelk ik ook verkreeg.

51 Alles wende hy aan om my meer en meer voor te bereiden voor myn naderend Sterfuur, waar over ik ook met siddering nadacht. Ik werd dagelyks bezocht door den Catechiseermeester KERKHOF, en 2 a 3 Predikanten welke van tyd tot tyd het behoud voor myne arme Ziel afsmeekten.

52 Zes weken by dezen Man geweest zynde, werd hy naar Amsterdam vervoerd, en ik na verloop van 8 dagen, en kwam weder by hem, doch eenige tyd daarna moest ik hem voor eeuwig Vaarwel zeggen, dewyl hy ontheven werd van de tegen hem ingebragte beschuldiging.[16 juli, TF]

53 Nu in myne eenzaamheid wacht ik het Lot af hetwelke ik verdiend heb, doch met de gedachten aan den HEER JEZUS CHRISTUS die aan 't Kruis aan den Moordenaar Genade schonk, zal ik het Moordschavot optreden en op zyne beloften myne Ziel aan een vergevend Vader aanbevelen.

IS AL-OM TE BEKOMEN a 1 STUIVER.

Toelichting en aantekeningen bij de paragrafen.

1 Hij moet de Dirk Huysers zijn die in 1783 in de Klundert (Noord-Brabant) was geboren. Trouwde te Utrecht in 1805 met Johanna Liesardt, die na 1833 overleed.. Huysers was beroepsmilitair. Vanaf zijn huwelijk lag hij jarenlang in garnizoen in Utrecht, nog vermeld in 1824 in de Magdalenasteeg. Huysers wordt in 1827 sappeur {grondwerker} in de kazerne te Woerden genoemd, in 1830 als zodanig bij het 1ste bataljon der 5de afdeling Infanterie, in garnizoen te Den Bosch. Hij is derhalve niet de tijdelijke celgenoot van Van Eijk die onterecht verdacht werd van moord op zijn vrouw. Huysers was veroordeeld wegens valsheid in geschrifte. Afgaande op zijn handtekening had hij een zwierig handschrift (zie afbeelding Huysers1824)..

Dirk van Eijk werd op 21 oktober 1802 in Ijsselstein geboren, het adres is nog onbekend, en Nederlands Hervormd gedoopt. Vader Jan [Dirksz] van Eijk geboren Benshop 1767, overleden Ijsselstein 1816, was schoenmaker van beroep. Dirk's moeder Maria van Gorkum leefde van 1772 tot augustus 1819. Zij trouwden te Ijsselstein op 13 oktober.1799. Hij was dus wees vanaf augustus 1819 en stond onder gezag van een voogd. Sinds die tijd was hij ondergebracht in het Ewoud gasthuis. Een enige, jongere broer was daggelder Cornelis van Eijk (1804-84), die in 1830 te Ijsselstein zou trouwen met Johanna Kok..

3 Utrecht had, als grote gemeente, sinds 1815 weer een dienstdoende schutterij. De

krijgsartikelen waren verordeningen waar de schutters aan gehouden waren en werden voorgelezen en ondertekend. Het lijkt erop dat Dirk een militaire carrière ambieerde, misschien overwoog hij ook een toekomstige verhuizing naar Utrecht, destijds een van de grotere garnizoensplaatsen van de Nederlanden.

Logement De Hoop en de dranklokalen van de weduwe Van Eijk en C. Kok zijn nog onbekend. Kennelijk waren ze vergunninghouders voor het verkopen van sterke drank.

De kolfbaan lag bij herberg De Strik, even buiten de Ijsselpoort aan de Poortdijk.

Pieter Kok, leeft 1797-1845, was een hoepelmaker.

Drinkmaat Pieter Werdekker was evenals Dirk ook hoepelmaker. Hij was geboren in hetzelfde jaar 1802 in Ijsselstein, een zoon van Cornelis Werdekker en Adriana Balk. Hij was bedeed en crimineel op latere leeftijd. Pieter trouwde in 1829 met Dirkje Maaswinkel, bij dit huwelijk werd een buitenechtelijk kind van twee jaar aanvaard. Hij stierf in 1884 in Utrecht.

Johannes Flink (1790-1841) was geboren in Ijsselstein en in 1813 in Schoonhoven getrouwd met Adriana Simmers. In dat jaar werd hij nog werkman genoemd, maar later kramer en koopman in Schoonhoven, zodat hij voortdurend op pad zal zijn geweest. Zijn moeder Maria Kranenburg woonde nog in Ijsselstein.

6 Dirk lijkt al langere tijd een oogje te hebben gehad op deze jongedame, onder aanmoediging van het echtpaar Wildschut. Dirk's "meisje," onwetend van zijn snode plannen heb ik achterhaald. Zij moet Maria SARA Smit of Schmidt zijn geweest, roepnaam Saartje. Geboren 22 december 1803 in Wijk bij Duurstede, dochter van Frederik Schmidt (van Duitse afkomst) en Johanna Hendrika Overdam. Sara was dan 19 jaar toen Dirk haar het hof maakte. Haar drie jaar oudere zus Adriana Aletta Smit, dienstmeisje, was op 5 mei 1822 in IJsselstein getrouwd met hoepelmaker Jan Wildschut die een kameraad van Dirk was. Jan was, zoals zijn ouders, analfabeet. Hij was inderdaad hoepelmaker, maar als er geen werk was daggelder. [Toevallig was een voorouder van schrijver dezes, Antonie Deijns, getuige bij de geboorteaangifte van Wildschut's eerste kind, Aaltje.]

Saartje trouwde op 20 mei 1829 te Utrecht met sjouwer Dirk van Doorn uit Leerdam. Het paar woonde enige tijd in Ijsselstein, waar kinderen werden geboren, maar verhuisde later naar Amsterdam.

Het vele drinken van Dirk doet een langer alcoholprobleem vermoeden. Voor een kleine plaats telde Ijsselstein veel dranklokalen, legaal en ongetwijfeld ook illegaal. Bovendien was drinken in vriendenkring sociaal geaccepteerd. Pas later in de 19de eeuw kwamen organisaties voor drankmatiging pas goed van de grond.

9 Herberg/ logement De Pauw: hoek Kerkstraat WZ en Voorstraat.

11 Paasdol, gehouden op de dinsdag na tweede Paasdag, was in oorsprong een soort kermis waarbij de krankzinnigen bekeken en gesard werden. In deze tijd was het vooral een excuus om een kroegentocht te houden (toevallig viel Paasdol dat jaar op 1 april).

13 Is de jonge hoepelfabrikant Jan Cornelisse van der Roest, geboren IJsselstein in 1800, overleden aldaar in 1878. Zoon van Cornelis en Johanna van der Roest. Hij zou pas in 1834 met een nicht trouwen, Marrigje Geertruida van der Roest. Woonde in de Havenstraat.

14 Zijn toeziend voogd in Ijsselstein was hetzij zijn oom Aart van Gorkum (1775-1840), hetzij de man van zijn tante Adriana van Eijk, Hendrik van Zanten/Santen (1763-1831), die in 1787 getrouwd waren. Van Zanten is volgens mij de beste kandidaat: hij was een goede bekende van gasthuismeester/ diaken Klaas Sanderson en zou ook in het Ewouds komen te



overlijden. Hun zoon Dirk van Zanten, hoepelmaker, trouwde in 1821 en was dus een volle neef van Dirk van Eijk.

18 De oude man die Dirk in het gasthuis zo brutaal beroofde was Louis Egmond, toen bijna tien jaar weduwnaar van Annigje de Wit. Louis was omstreeks 1744 in Oudewater geboren en stierf op 9 sept. 1836, 92 jaar. Hij was al jaren provenier (kostkoper) in het gasthuis.

21 De situatie rond het Ewouds is niet geheel duidelijk. Het oude voormalige kloostergebouw was aan twee kanten ingesloten door een aaneengesloten bebouwing, wat het klimmen over een toiletgebouw om op de straat te komen zal verklaren. Bedoelde Dirk met de binnenplaats de toegang naar het voormalige kloosterhof? Ook is niet duidelijk waar in deze tijd de ingangspoort, of voordeur, was; ik vermoed aan de kant van het kloosterhof.

Zijn moei of tante: vermoedelijk de ongelukkige Neeltje Zaal-Van Gorcum, zie paragraaf 23.

22 Dirk was het petekind van zijn tante van vaderszijde, Sara van Eijk (Benschop december 1769-Delft 26 april 1847). Zij wordt in 1801 vermeld als dienstmeid bij de aanzienlijke weduwe Van de Spiegel (Digna Ossewaerde) in de Kloosterstraat. In 1817 trouwde ze, als dienstbode, te Delft met schippersknecht Barend van Strijp (1782-1829) uit Delft, die sinds 1815 weduwnaar was met twee kinderen.

Het hoog militair gerechtshof zetelde sinds 1814 in het voormalige Paleis van koning Lodewijk Bonaparte, Drift 31.

23 De vader van Sara Smit, Frederik/Friederich Schmidt (1776-1855), werd in de huwelijksakte van zijn andere dochter Adriana Aletta in 1822 inderdaad beurtschipper te Wijk bij Duurstede genoemd. Kennelijk hadden hij en zijn vrouw geen bezwaar tegen verkering van Dirk met hun dochter.

“Willem Taar” is een drukfout voor Willem ZAAL, leeft april 1809-mei 1840, zoon van Dirk's tante Neeltje van Gorcum (1780-25 juli 1824, zij stierf jong, als weduwe, in het gasthuis) en Wouter Zaal, die in 1806 waren getrouwd; Wouter werd in 1813 vermist en is waarschijnlijk gesneuveld als infanterist in Duitsland, strijdend voor Napoleon. Zoon Willem werd tuinmansbaas in Driebergen, net zoals Dirk's broer Cornelis.

Het recht van Bank van Lening stond in mei '23 op het punt opnieuw met zes jaar verlengd te worden door de burgemeester. Sinds 1811 was Adrianus Heijden de pachter-bankhouder. Zie Rob Alkemade, 'De bank van lening te IJsselstein tot aan de opheffing in 1853,' *BGIJSL* 144, juni 2014, p. 2-14.

24 Gasthuisvader Cornelis Buijn, destijds 61 jaar oud, was van origine geen IJsselsteiner maar kwam uit Utrecht. Hij overleed in 1828, nog in dezelfde functie in het Ewouds. Gasthuismeester was Klaas Sanderson. Buijn (vaak foutief vermeld als “Bruijn”) was in 1798, als weduwnaar, in De Meern getrouwd met Maria Geertrui Blank, die hem overleefde. Zij was gasthuismoeder maar vertrok na zijn dood naar Utrecht. Buijn, zelf vader van zes welopgevoede zoons, onder wie een dominee te Meteren, zal voor Dirk een soort surrogaat vader zijn geweest.

25 Dirk's militaire carrière is nog enigszins een raadsel. Dat jaar 1823 zou hij 21 jaar worden, volwassen, en het gasthuis moeten verlaten. Kennelijk had hij al getekend voor meerdere jaren, maar kreeg hij met nog vijf andere mannen om een onbekende reden groot verlof van een jaar. Uit de aantekening van zijn vonnis blijkt dat Dirk als soldaat was ingeschteven bij de 5de afdeling infanterie. Was dat hetzelfde onderdeel als waar Huysers als betoepsmilitair diende? (te weten het vijfde bataljon, eerste compagnie, vijfde afdeling van de Nationale

Militie). Dienst bij de Nationale Militie, opgezet als een breed soort schutterij, kon opgeschort worden zodat de vrijwilliger zijn eigen beroep kon blijven uitoefenen, in het geval van Dirk dus dat van hoepelmaker. Dirk zelf moet in 1821 zijn opgeroepen voor de Nationale Militie, maar kan uitgeloot zijn, anders dan zijn broer Cornelis die juist dat jaar '23 werd opgeroepen. Kennelijk was Cornelis ingeloot en nam Dirk zijn plaats in als vrijwillige vervanger of remplacant, maar kreeg hij diepe spijt toen hij zijn meisje leerde kennen. Zie ook paragraaf 22. Burgemeester was Dr. Johan Franco Beijen jr., die veel ervaring had met aspirant-militairen; de ironie wil dat Beijen ook hoofd van de politie was. Het was vreedstijd; de troebelen met België zouden pas vanaf 1830 plaatsvinden.

26 Hemelvaart: donderdag 8 mei.

27 Pinksteren: zondag 18 mei.

29 Logement De Zwaan was een van de vele drankgelegenheden in de schippersbuurt aan de Ooster- en Westerkade langs de Vaartse Rijn. Hier legde ook de schuit uit IJsselstein aan. Niet te verwarren met het meer bekende logement van die naam aan de Vaartse Rijn in Jutphaas. Dirk moet doelen op de Pinkstermaandagkermis van 19 mei in de Biltstraat.

30 Onduidelijk blijft waarom Dirk juist de weduwe Zweeres als slachtoffer uitkoos. Misschien omdat ze alleen woonde en kennelijk weinig klandizie had. Duidelijk is wel dat hij haar eerder moet hebben bezocht.

Henderijntje of Hendrina Blom (variant: Hendrica Bloem) was omstreeks 1750. of iets eerder, geboren in Beers, in het Land van Cuyck (variant: Land van Kleef). Beers is een dorpje, halverwege tussen Grave en Cuyk, aan de uiterwaarden van de Maas. Het lag binnen Staats-Brabant. Zij was van katholieke huize. Op 4 april 1796 werd in Beers een akte van indemniteit voor haar afgegeven, wat betekent dat ze in geval van armoede niet ten laste van IJsselstein, haar nieuwe woonplaats, zou komen. Op 5 juni 1796, toen ze dus een eind in de veertig was, trouwde ze met Johannes (Jan) Sweers (varianten: Zweeres, Zweres, Zweerens, Sweijers). Sweers was geboren in Andelst in de Overbetuwe (heden gemeente Valburg) en was op 29 januari 1794 in IJsselstein ondertrouwd met Dina/Dimphna van Ooijen (ook: Van Ooij of Van Nooij), weduwe van Arie Lieshout (hij overleden 1789), zij geboren hetzij in Ewijk, hetzij in Cuyk in het Land van Maas en Waal, die op 10 oktober 1795 'bij de stad' (IJsselstein) overleed. Jan en Dina woonden in 1795 in de Vogelenzang, dat is een herberg even buiten de IJsselpoort op de Hoge Waard (langs de Poortdijk). Dina zal een bekende van Hendrina zijn geweest, wellicht dat ze uit dezelfde streek kwamen. Uit dit huwelijk met Dina was op 5 febr. 1795 een meisje, Elisabeth, geboren, die dus bij het overlijden van haar moeder ruim 8 maanden was. Met zo'n jong kind was het voor een weduwnaar geboden een nieuwe 'huisvrouw' te zoeken, zoals in die tijd gewoon was. Jan en Hendrina trouwden als katholieken voor het IJsselsteinse schepengerecht. Ondertrouw op 21 mei, eerste gebod op 22 mei, tweede op 29 mei en derde en laatste op 5 juni 1796, tevens hun trouwdag. Al in april 1796 was duidelijk dat Sweers met Hendrina zou gaan trouwen. Sweers had dus al een half jaar na het overlijden van zijn vrouw weer trouwplannen. Hendrina werd ondanks haar leeftijd als 'jongedochter' omschreven, wat inhoudt dat ze niet eerder getrouwd was geweest. Ik heb geen akte van indemniteit van Jan Sweers gevonden.

Sweers is overleden op 15 januari 1799, in de stad (aantekening RK begrafenisregister, HUA). Was hij een jaar of 45-50? Dat was een dag nadat twee schepenen hem op zijn ziekbed hadden opgezocht om zijn laatste wilsbeschikking op te schrijven. Na zijn dood zou Hendrina voogdes over het meisje Elisabeth worden, zodat ze niet als wees ten laste van de stad zou vallen. Deze voordochter Elisabeth trouwde te Utrecht op 14 augustus 1822 met Johannes Jacobus Vergeest

(1790-1846). die een jaar daarvoor weduwnaar was geworden. Zij stierf in Utrecht op 16 mei 1840. [Aktenr. 659.] Hendrina was derhalve al minstens vanaf 1822 alleenwonend.

In het krantenbericht staat dat Hendrina de 'weduwe Zweeres' werd genoemd en winkelierster was. In haar overlijdensakte staat evenwel dat ze kroeghoudster was. Beide functies kunnen verenigd zijn geweest; als vergunning houdend kroeguitbater – misschien al van herberg de Vogelenzang – kan ze ook een winkeltje hebben gehouden. In ieder geval moet onder criminele kring bekend zijn geweest 'dat er wat te halen viel.' Bekend is dat weduwen in deze tijd een aardig kapitaaltje konden opbouwen. 1823 was, na een zeer strenge winter, een bepaald armoedig jaar, zeker voor de onderklasse van de stad.

Hendrina woonde volgens het krantenbericht in de Achterstraat, volgens de overlijdensakte in de Benschopperstraat nr. 176. De Achterstraat was in feite een deel van de Benschopperstraat (nu de Utrechtsestraat geheten, tussen het oude stadhuis en de IJsselpoort). Het nummer is geen kadastrummer, maar een huisnummer. Vergelijking met bekende bewoners en nummers uit deze tijd kan het bedoelde huis/café identificeren. Dit was kadastrnr. 224, aan de Achterstraat zuidzijde, een vrij klein huisje aan een nauwe steeg, de Meulensteeg, pal tegenover logement De Moriaan met een bewoond achterhuis. **[Zie voor de locatie de foto uit 1962 van Murk, IJsselstein: hoe was het, ook al weer, p. 49, TF.]** De 'weduwe Zweers' woonde hier in ieder geval in 1802; Jan Zweers zelf wordt daarvoor niet als eigenaar genoemd. Wellicht heeft de weduwe het huis na de dood van haar man gekocht, wat op financiële zelfstandigheid wijst. De vorige eigenaar was schoenmaker Dirk van Gelderen geweest, die overleed in 1796. Haar buurman naast de steeg op nr. 174 was Klaas Sanderson en in het even grote huisje naast dat van haar op nr. 177 waarschijnlijk ene Hendrik Voorn (vermeld in 1817)..

Haar leeftijd is niet geheel duidelijk. In het krantenbericht staat dat ze 'omtrent 70 jaar was,' in haar overlijdensakte is ze 75 jaar. Wellicht dat haar leeftijd niet precies bekend was, omdat zowel man al kinderen ontbraken die dat hadden kunnen vertellen. Ruwweg kan haar geboortjaar tussen 1747 en 1754 liggen, met als middenweg 'omstreeks 1750.' Ze lag wellicht begraven op het kleine RK kerkhof aan de Havenstraat, dat van 1822-29 in gebruik was (aangelegd onder pastoor V. Rademaker).

32 De Laan is de Touwlaan.

Vrijwel zeker moet Dirk enige scholing hebben gehad omdat zijn broer in ieder geval zijn eigen naam kon schrijven, en Dirk plakATEN kon lezen.

35 Kennelijk was de knuppel of stok eerder uit zijn vest geglipt tijdens cafebezoek aan “vrouw van Eijk”

Ofschoon Dirk zijn horloge had verpand, wist hij toch voortdurend de tijd bij te houden en ten tijde van zijn bekentenis nog te hebben onthouden.

40 Dirk was derhalve vanaf ca. 11 uur tot half vier 's middags in het huis van zijn slachtoffer. Volgens hem sloeg hij niet lang na binnenkomst toe, maar in de overlijdensakte van de weduwe staat dat zij pas om 2 uur 's middags was overleden. Onduidelijk is wie dat tijdstip kon vaststellen. Misschien gebaseerd op een gissing van Smit of de politiemann.

41 Saaijet was getwijnd, gesponnen en gevefd wollen garen van sterke kwaliteit, o.a. gebruikt voor truien en kousen.

42 Een daalder is 30 stuivers, twee acht-en twintigen waren zilveren munten, ook wel klapmuts genoemd, elk van 28 st., drie guldens, enige schellingen (zes stuivermunten), zesthalven (elk 5 ½ st.), dubbeltjes, stuivertjes, centen en duiten maken alles bij elkaar

nauwelijks het totale bedrag van ruim f 20, zoals Dirk beweert. Hij had kennelijk de tijd om alles na te tellen.

44 Jan Coenraad Smit was een belangrijk man in IJsselstein en werd alomtewees gewaardeerd om zijn daadkracht. Smit was van Duitse komaf en vluchtte als jongeman. Hij werd in 1807 meestersmid van IJsselstein genoemd, o.a. verantwoordelijk voor het onderhoud aan de klokken in de Hervormde kerk, in 1817 slotenmaker. Smeedde in 1814 de pieken van de IJsselsteinse Landstorm, maar kreeg er amper voor betaald. Ook maakte hij uurwerken. Sinds 1815 was hij logementhouder van De Moriaan in de Achterstraat, hoek Hof- of Burchtstraat, met nog diverse ander onroerend goed in zijn bezit (o.a. het kapitale huis De Klok). Hij zal een sterk man zijn geweest. Later werd hij lid van de gemeenteraad.

Op 16 februari 1824 werd in IJsselstein het eerste lustrum van het bestaan van het departement Jutphaas en IJsselstein van 'Tot Nut van het Algemeen' gevierd. Bij die gelegenheid werd aan medelid Jan Coenraad Smit namens het departement een oorkonde uitgereikt voor zijn manmoedig gedrag op 24 mei 1823, 'destijds door de meeste nieuwspapieren vermeld', welke met een dankbetuiging werd ontvangen. Wellicht bij deze gelegenheid werd hij door de kousing benoemd tot Broeder van de Orde van de Nederlandse Leeuw, voor zijn buitengewone moedige daad. ("Broeder" in plaats van ridder, omdat hij toen nog niet tot de officiële notabelen behoorde.).

48 De gewoonlijke gang van zaken was dat de verdachte eerst in aanwezigheid van de burgemeester, als hoofd van de politie, werd verhoord; bekende hij niet, dan werd er een verzoek aan justitie van Utrecht verzonden om hem in de boevenwagen op te halen en aldaar in de cel te plaatsen, totdat hij opnieuw verhoord kon worden. Op 26 mei bekende Van Eijk reeds uit eigen beweging voor de rechtbank van Eerste Aanleg, die kennelijk het vonnis overliet aan de eerstvolgende sessie van het Hof van Assisen. Of hij naast geestelijke ook juridische bijstand kreeg, is onbekend.

Dirk werd eerst een nacht opgesloten in het IJsselsteinse stadhuis. In Utrecht werd hij hetzelfde opgesloten in het vreselijke tuchthuis op de hoek van de Doelenstraat, of in het gevang van het Utrechtse stadhuis (dat tot 1824 in gebruik was). Over zijn tijdelijke opsluiting in Amsterdam heb ik niets kunnen vinden.

Psalm 25 is de bede om vergeffenis en verlossing. Of Dirk inderdaad door Huysers tot enig diepgevoeld berouw is gekomen, valt natuurlijk niet uit te maken.

Op last van de politie en het vrederecht werd het huis van het slachtoffer daags na de moord verzegeld en op 23 juni ontzegeld, om de boedel veilig te stellen en de nalatenschap te kunnen regelen. [Bron: HUA, Burgerlijke zaken afgehandeld door het Vrederecht en de Enhele Politie, IJsselstein.]

49 De ontbrekende van moord op zijn vrouw veroordeelde eerste celgenoot van Dirk is onbekend. De bezoekers waren de IJsselsteinse predikanten Frederik Lodewijk Abresch, Matthias Jorissen en gasthuisvader Buijn.

50 Huysers moet in deze tijd dan Van Eijk's verhaal hebben geschreven, in de eerste persoon, al rept Van Eijk daar zelf niet over.

52 Huysers werd op 16 juli door het Hof van Assisen vrijgesproken van valsheid in geschrifte, samen met ene Johannes Nietsch en Sophia Hofman, die gebruik zouden hebben gemaakt van Huysers' valse geschrift. Dirk van Eijk werd op 29 juli ter dood veroordeeld, wat zijn "eeuwig vaarwel" verklaart. Dit feit werpt wel de vraag op hoe Van Eijk na het

vertrek van Huysers, aan wie hij immers zijn bekentenis moet hebben gedikteerd, nog deze laatste paragrafen kon toevoegen aan het manuscript. Had een van de bezoekende predikanten of de catechiseermeester misschien het voltooide manuscript aan de drukker van het pamflet gegeven, op verzoek van Van Eijk zelf, ter stichting van de jeugd? Het lijkt er eerder op dat Huysers zelf na zijn vrijlating, nog in Amsterdam, het manuscript bij drukker Wendel aan de Anjeliersgracht bracht.

## Selectie van primaire bronnen

Het Utrechts Archief (HUA), Huwelijken gesloten voor het gerecht van IJsselstein.

1794 januari 14.

Zijn ten overstaan van de heeren Willem Hendrik Oeveringh, loco de heer schout, Jan van Griethuijsen en mr. Hendrik Hooft Graafland, scheepenen te IJsselstein, ingeschreeven en in wettigen ondertrouw opgenoomen:

Johannes Sweers, meerderjarige jonge man, geboren te Aalst in Overbetuwe, en

Diena van Ooijen, weduwe van Arie Lieshout, gebooren te Cuyk in 't Maas Waalsche, en beide woonende alhier.

Eerste gebod zondag 12 jan. 1794.

Tweede gebod zondag 19 jan. 1794.

Derde gebod zondag 26 jan. 1794.

En zijn voornoemde personen op den 29e januarij 1794 ten overstaan van de heeren schout en scheepenen op den stadhuise alhier in wettigen trouw opgenoomen en bevestigd.

[NB: Aalst=Andelst bij Zetten aan de Waal, heden gemeente Valburg.]

HUA, Doopregister RK kerk IJsselstein.

Februarius 1795.

6 huius baptisata Elisabeth, patre Joanne Sweers, matre Dina van Ooij (doorgehaald: Nooij), suscepit Joanna Sweers, in den Vogelenzang.

[de zesde dezer maand is gedoopt Elisabeth; vader Jan Sweers, moeder Dina van Ooij; doopgetuige Johanna Sweers. In de Vogelenzang.]

NB: de Vogelenzang was vanouds (al midden 16<sup>de</sup> eeuw) een hofstede op de Hoge Waard buiten de IJsselpoort en werd door het Domein verpacht. Johanna zal een zus van Jan zijn geweest.

HUA, Akten van indemniteit.

Nr. 1027, ingekomen akte. Hendrica Bloem, gaat huwen met Jan Sweers te IJsselstein, afgegeven te Beers, Land van Kleef, 4 april 1796.

[NB: Beers lag niet in het Land van Kleef, maar in het Land van Cuyck.]

HUA, inv. stadsgerecht IJsselstein nr. 658-8: minuten van testamenten 1786-1800.

Testamentaire beschikking van Jan Sweijers en Hendrica Blom, IJsselstein 14 januari 1799. NB: opgesteld daags voor de dood van Sweijers.

12 stuivers. Hugenholtz.

Compareerden voor Gerrit van Spanjen en Johannes Schuurman, scheepenen te IJsselstein, Jan Sweijers en Hendrica Blom, echtelieden, wonende binnen deese stad, de eerste comparant ziek te bedde leggende, edog beiden hun verstand en memorie volkoomen machtig en gebruikende, gelijk ons uitterlijk bleek, dewelke verklaarden goedgevonden te hebben over hunne tijdelijke goederen testamentairlijk te disponeeren, zulks doende bij deesen, alvorens revoceerende, cesseerende, dood en teniete doende alle testamenten, codicillen en andere makinge die zij comparanten vóór dato deeses tesaamen ofte ijder van hen in 't bijzonder mogten hebben gemaakt of gepasseert, houdende die nu alle voor nul, krachteloos en van geener waarde. En als

nu opnieuw komende ter dispositie, zoo verklaarden de comparanten - en wel eerstelijk den eerste comparant - tot sijne eenige en universeele erfgenaamen te institueeren en aan te stellen zijne comparants voorkind Elisabeth Sweijers, door hem in eerder huwelijk verwekt bij Diena van Ooijen, mitsgaders zijne teegenswoordige huisvrouw de tweede comparante in deesen en zulks in egale portiën, verklaarende de tweede comparante vervolgens uit een zuivere liefde en affectie die zij haar man den eersten comparant is toedragende, denselven te institueeren en aan te stellen tot haare geheele en universeele erfgenaam in alles hetgeen zij met 'er dood ontruimen en nalaten zal; en ingevale haar gemelde man vóór haar mogt koomen te overlijden, alsdan in desselvs plaats tot haare erfgenaamen te substitueeren bovengemelde haar mans voorkind Elisabeth Sweijers en bij vooroverlijden van deselve haere wettige descendant of descendentes bij repraesentatie stellende en committerende den eersten comparant zijne huisvrouw in deesen tot voogdesse over zijn voorn. minderjarig kind Elisabeth Sweijers aan deselve daar geevende en verleende alle sodanige macht, last en gezag als zal worden vereischt en aan voogdesse naar rechten kan en mag gegeven worden, specialijk de macht van assumptie, substitutie en surrogatie, secludeerende hij comparant uit sijnen boedel en nalatenschap alle oppervoogden en weesmeesteren, zoo van deese stad als andere steeden en plaatsen, daar sijn stervhuis voorvallen, goederen geleegeen of de minderjarigen woonachtig mogte zijn, deselve bedankende en excuserende bij deese.

Al het geene voors. staat bij de comparanten wel en serieuselijk overwogen en haar van woord tot woord duidelijk voorgelezen zijnde, verklaarden zij hetselve te zijn hun testament, laatste en uiterste wille, begeerende dat hetselve zal worden agtervolgd en nagekoomen 'tzij als testament, codicil, gifte ter saake des doods of soo als het naar rechten best zal kunnen en mogen bestaan, versoekende het uiterste beneficium te mogen genieten, mistgaders acte, die deese is.

Aldus gedaan en gepasseert ten huise van de comparanten binnen IJsselstein den 14e januarij 1799.

(w.g.)

Gerrit van Spanjen

Johannes Schuurman.

In kennisse van mij, Hermanus Ter Bruggen, secretaris.

HUA, aantekening van overlijden, RK Kerk IJsselstein.

15 januarij 1799: obiit in civitate Jan Sweers. [Jan Sweers is overleden in de stad.]

HUA, overlijdensakte gemeente IJsselstein 1823 nr. 26.

In het Jaar Eenduizend Achthonderd drie en twintig, den vijftwintigsten dag der maan Meij is door ons Burgemeester als Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente van IJsselstein, Provincie Utrecht, ontvangen een Missive van den President Burgemeester van IJsselstein als Hoofd der Policie aldaar [= dr. J.F. Beijen, TF], inhoudende dat op den vier & twintigsten dag der Maand Meij dezes jaars, des namiddags ten twee uren, in het Huis staande in de Benschopperstraat No. 176 is overleden Henderijntje Blom, weduwe van Jan Zweres, oud vijfenzeventig jaren van beroep Kroeghoudster, gewoond hebbende te IJsselstein.

Ter staving van gemelde verklaring is door ons Burgemeester voornoemd hierbij overgelegd de bij ons ontfange Missive.

H. Hooft Graafland.